

KULTÚRÁK TÉRHÓDÍTÁSA

ÚJ VILÁGRENDEZŐDÉSEK. MAGYAR ÉLETMEZŐK

***HOLLANDIAI MIKES KELEMEN KÖR
45. TANULMÁNYI NAPOK***

**2004. szeptember 9-12.
Elspeet, Hollandia**

**Mikes International
Hága, Hollandia**

2005.

Kiadó

'Stichting MIKES INTERNATIONAL' alapítvány, Hága, Hollandia.

Számlaszám: Postbank rek.nr. 7528240

Cégbejegyzés: Stichtingenregister: S 41158447 Kamer van Koophandel en Fabrieken Den Haag

Terjesztés

A könyv a következő Internet-címről tölthető le: http://www.federatio.org/mikes_bibl.html

Aki az email-levelezési listánkon kíván szerepelni, a következő címen iratkozhat fel:

mikes_int-subscribe@yahoogroups.com

A kiadó nem rendelkezik anyagi forrásokkal. Többek áldozatos munkájából és adományaiból tartja fenn magát. Adományokat szívesen fogadunk.

Cím

A szerkesztőség, illetve a kiadó elérhető a következő címen:

Email: mikes_int@federatio.org

Levelezési cím: P.O. Box 10249, 2501 HE, Den Haag, Hollandia

Publisher

Foundation 'Stichting MIKES INTERNATIONAL', established in The Hague, Holland.

Account: Postbank rek.nr. 7528240

Registered: Stichtingenregister: S 41158447 Kamer van Koophandel en Fabrieken Den Haag

Distribution

The book can be downloaded from the following Internet-address: http://www.federatio.org/mikes_bibl.html

If you wish to subscribe to the email mailing list, you can do it by sending an email to the following address:

mikes_int-subscribe@yahoogroups.com

The publisher has no financial sources. It is supported by many in the form of voluntary work and gifts. We kindly appreciate your gifts.

Address

The Editors and the Publisher can be contacted at the following addresses:

Email: mikes_int@federatio.org

Postal address: P.O. Box 10249, 2501 HE, Den Haag, Holland

ISSN 1570-0070**ISBN 90-8501-045-4****NUR 600**

© Mikes International 2001-2005, All Rights Reserved

A KIADÓ ELŐSZAVA

Jelen kötetben a 2004. szeptember 9-12. között a hollandiai Elspeet-ben megrendezett 45. Mikes Tanulmányi Napok előadásait találja meg gyűjteményes formában, különlenyomatban az olvasó, kiegészítve személyes emlékezésekkel és sajtóközleménnyel.

Hága (Hollandia), 2005. július 16.

MIKES INTERNATIONAL

PUBLISHER'S PREFACE

In present volume we publish the material of the 45th Mikes Study Week international conference (held between 9-12 September 2004 in Elspeet, the Netherlands) entitled: *Expansion of Cultures*.

The Hague (Holland), July 16, 2005

MIKES INTERNATIONAL

TARTALOM

<i>A Kiadó előszava</i>	III
<i>Publisher's preface</i>	III
A TANULMÁNYI NAPOK TÉMÁJA ÉS MŰSORA	1
ELŐADÁSOK	3
Tóth Miklós	4
A 2004. Tanulmányi Napok elé — Mikes Stratégiai Gondolatok —	4
Segesváry Viktor	8
Virradat Keleten és a Nyugat alkonya: Két modernitás szembenállása	8
Farkas Flórián	28
Ázsiai renaissance	28
Reuss Konrád	39
La Hongrie vue de l'Ouest	39
Lengyel Alfonz	50
Kína mindent romboló Kulturális Forradalma utáni gazdasági és kulturális fejlődés	50
Németh Pál	57
Iszlám: Kelet és Nyugat határán — Harmadik út? —	57
Csernus Sándor	64
Átmeneti fellendülés, vagy esély az áttörésre? A magyar kultúra pozíciói és a magyar irodalom Franciaországban	64
Kabdebó Lóránt	73
A nyugati gondolkodás „hézagai” a poétikában	73
Wonke Rezső	128
Élet a klasszikus Selyemút mentén — Az első kínai űrhajó fellövésének évében —	128
Herczegh Géza	139
Megőrizhető-e Európa sokszínűsége az egységben?	139
MAGYAR IRODALMI FIGYELŐ	144
Sipos Gyula	145
Mikes Laudatio Anno 2004	145
'AZ ELTŰNT IDŐ NYOMÁBAN' — Élő kultúrtörténet —	152
Czigány Lóránt	153
Egy nikotinista vallomásai	153
Karátson Endre	158
Miklós és Mészöly	158
AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR ÉS A MAGYARSÁGTUDOMÁNY	163
Monok István	164
Az Országos Széchényi Könyvtár hungarológiai tevékenységének átalakulása	164
Moldován István	168
„Könyvtár a magasban”	168

BEMUTATKOZÓ EST	173
Szűcs István	174
Magyar nyelvű felsőoktatás Nagyváradon: a Partiumi Keresztény Egyetem	174
45. TANULMÁNYI NAPOK ALKALMÁBÓL EMLÉKEZÉS A KEZDETEKRE	182
Szabó Zoltán	183
Jegyzetlapok a doorni találkozóról	183
Gömöri György	187
Magyarokként műveljük kertjeinket — Jegyzetek Doornból	187
SZEMÉLYES BESZÁMOLÓ	189
Gáspár Kata	190
A Nagy Utazás	190
MELLÉKLETEK	194
A Tanulmányi Napok előadóinak életrajza	195
Sajtóközlemény	198

Monok István

Az Országos Széchényi Könyvtár hungarológiai tevékenységének átalakulása

Az OSZK törvényben előírt feladatainak teljesítése (a magyar vagy magyar vonatkozású dokumentumok feltárása, nyilvántartása, beszerzése, megőrzése és szolgáltatása) sok szálon kötődik ahhoz a tevékenységéhez, amely a nem Magyarországon működő magyar könyvtárakkal, tudományos műhelyekkel és kulturális intézményekkel fenntartott kapcsolataira épül. A magyarországi politikai és gazdasági rendszerváltozást követő másfél évtized alatt mind a hazai, mind a határokon túli magyar intézményi rendszerben alapvető változások következtek be, amelyek változtattak a nemzeti könyvtár kapcsolatrendszerén is. Így amikor az OSZK stratégiai tervének hungarológiai tevékenységről szóló fejezetén dolgozunk, újra kell gondolnunk ezt a kapcsolatrendszert is. Mi az, ami megváltozott?

Változások a külföldi magyarság helyzetében

A *Kárpát-medence magyarsága* az 1989-et követő években reménykedett abban, hogy a demokratizálódó országok együttműködése lényegesen javít helyzetükön. Ez részben így is történt, részben azonban kedvezőtlen jelenségekkel is számolniuk kell. Minden országban létrejött egy aktívan működő magyar kulturális és tudományos intézményrendszer, amelyet saját államaik (román, szerb, horvát, szlovén, osztrák, szlovák, ukrán) különbözőképpen támogatnak. Valamennyi intézmény számít azonban a magyarországi támogatásra is. Ez az intézményrendszer azonban lényegesen nagyobb kulturális és tudományos tevékenységet szeretne kifejtetni, mint amit a saját állam akar, illetve a magyar állam tud támogatni. Magyarországon létrejött egy új, a határon túli magyarságot támogató rendszer, amely, sajnos, nem az addig jól működő intézményekre épülve teljesíti feladatát. Be kell vallani, hogy létezik egy „etno-üzlet” a magyarok körében is. A Magyarországra települt határon túli magánszemélyek, illetve a határon túli magyarok támogatásából megélni akaró magyarországiak a magyar állami támogatás jelentős részét felélik már Magyarországon, és ez után tartják fenn a határokon túli elosztórendszert is. Az egyes célok megvalósítására így csak a támogatás nagyon kicsi hányada jut. Külön gondot jelent az is, hogy az egyes országokban működő hagyományos szervezetek nem kapnak a saját országukban elosztó szerepet, így azok otthontartó ereje sem érvényesülhet.

A *nyugati és tengeren túli magyarság* elöregedett. A fiatal generációk tagjai egyre kevésbé tartják értéknek magyar származásukat, az elődeik által létrehozott intézmények sorra elcsökevényesednek vagy megszűnnek. A magyar emigráció írott és tárgyilagos emlékeit a pusztulás fenyegeti, megmentésére a magyarországi kulturális politikának átgondolt stratégiai tervvel kellene rendelkeznie, olyannal, amely számol a még élő és aktív magyar emigráció érzelmeivel és érdekeivel. A magyar származású fiatalok közül ráadásul egyre kevesebben tanulnak a helyi felsőoktatásban magyar szakon, ami a nyugati egyetemek magyar tanszékeinek sorozatos bezárását is eredményezheti.

Változások a magyarországi hungarológiai intézményrendszerben

Az egykori (hivatalosan 2001-ben megszűnt) *Hungarológiai Tanács* összetételében a magyarországi hungarológiai intézményrendszer keresztmetszetét is láthattuk. A Tanács működését nem kívánom értékelni, viszont kiemelnék tagjai közül néhányat. A *Magyarok Világszövetsége* a rendszerváltozást követően nem tudott konszenzust teremteni sem tagjai sorában, sem a változó magyar kormányokkal folytatott párbeszédben, így súlyát veszítette. A *Magyar Nyelvi Intézet* a felsőoktatási rendszer átalakulásával – a „magyar, mint idegen nyelv” szakok beindulásával – elveszítette létjogosultságát. A *Hungarológiai Központtal* való összevonása után azonban egy belső harc során kölcsönösen gyengítették egymást, így most az összevonással létrejött *Balassi Bálint Intézet* sorsa is megkérdőjeleződött. A Művelődési Minisztérium egy részének felduzzasztásával létrehozott Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumán belül működő *Külföldi Magyar Kulturális Intézetek Igazgatóságával* koordinált tevékenységgel van remény egy hatékony intézmény létrehozására. Ha ez az intézmény a *Határon Túli Magyarok Hivatalával*, a *nemzeti intézményekkel* (így az OSZK-val is), a nagyobb *alapítványokkal* (Illyés, Arany János, Apáczai, Domus Hungarica stb.) szorosan együttgondolkodik és -cselekszik, valóban egy magyar Goethe-Institut jöhet létre (amint ez sokak elképzelése volt). Az *Anyanyelvi Konferenciának* vagy a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaságnak (ma *Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság*) tartalmilag kell újragondolnia szakmai tevékenységét. A

hetvenes és nyolcvanas években betöltötték szerepüket, ma arra a funkcióra, amit akkor felvállaltak, náluknál hatékonyabb intézmények léteznek. Az 1990-es évek elején gomba módra szaporodó kisebb alapítványok felélik vagyonukat, feltehetően jobb megoldás lenne önmaguk felszámolása és a még meglévő vagyonnak a határon túli magyarság számára való átadása.

Változások a könyvtárak eszközszerében, a digitális világ előretörése

Az OSZK hungarológiai tevékenységéhez közelebb lépve ki kell térni arra a jelenségre, amely alapjaiban változtatta meg a könyvtárak eszközszerét. Nem a céljait vagy könyvtári tevékenységüket (legalábbis a nemzeti könyvtárakét nem), hanem a feladatok megvalósításának módját. A digitális világ változásait a könyvtárak a hatvanas évek végétől Magyarországon is érzékenyen figyelték, alkalmazták eredményeit. A nyolcvanas évek végéig a magyarországi könyvtárak lépést tudtak tartani az informatikai eszközök alkalmazásának terén a nyugati világ könyvtáraival, sajnos, az elmúlt másfél évtizedben anyagi okokból jelentős lépéshátrányba kerültek. Ma ezért is, meg persze politikai okokból is csak „csatlakozhatnak” az európai könyvtári programokhoz (annak ellenére, hogy némely területen jelentősebb eredményeket tudhatnak magukénak, mint azok, akikhez csatlakozhatnak).

Ma mindenképpen javult az OSZK hungarica dokumentáció tevékenységének az információhoz való hozzáférési esélye (igaz, kérdéssé vált, hogy mit tekintünk hungaricumnak a világban, illetve az, hogy ezen hungaricumok közül mit kell dokumentálni).

Változások az együttműködés jogi környezetében

A politikai változásokkal a magyarországi és a nem magyarországi intézmények együttműködésének lehetőségei alapjaiban változtak meg. A nemzetközi egyezmények a kereteket adják ehhez, a hangsúly azonban az intézményközi kapcsolatokra helyeződött át. Az olyan központi szerep, mint az OSZK-é volt a határon túli magyar könyvtárak támogatásában, megszűnt (annak ellenére, hogy az 1997. évi CXL. törvény határozottan az OSZK feladatává teszi ezt).

Változások az anyagi feltételrendszerben

Az előző bekezdésben hivatkozott törvény mellékletét képező, köteles példányokról szóló rendelet a 16 példányt 6-ra csökkentette, így megszűnt az a lehetőség, hogy a határon túli magyar könyvtárak a köteles példányokra alapozva nyerjenek támogatást. A nemzeti könyvtár semmilyen támogatást nem kap tehát a feladat megoldására. 1997 és 2001 között az Illyés Alapítvány részben pótolta a kieső támogatást, de azóta ez a forrás is megszűnt.

A változás mögött szemléletváltás áll. Ezek szerint nem kellene nagy központi intézmények, hanem hatékony kicsiny szervezetek, amelyek nem kizárólag állami támogatást használnak fel a feladat teljesítésében, hanem az egyéb tevékenységgel termelt saját hasznuk egy részét is erre fordítják. Az elv szép, a gyakorlatban azonban nem működnek jobban, mint a már bizonyított nagyobb intézmények, a termelt haszon magánvagyonként működik tovább. Ténylegesen így a határon túli magyar könyvtárak támogatása az államnak is többbe került, a feladat teljesítése pedig nem garantált, hiszen korlátolt felelősség alá tartozik: ha nem gazdaságos (kinek?), akkor nem kell teljesíteni a feladatot.

A szemléletváltás másik eleme az államigazgatás karcsúsításának gondolata következményeként érhető tetten. Az ebben a rendszerben dolgozók elemi érdeke a feladatok és a végrehajtáshoz rendelt állami pénzeszközök centralizálása a minisztériumokban. (Ez ugyan ellentétben van az előbbi szándékkal, de a gyakorlat és a szándék gyakran eltér egymástól.) Így a határon túli könyvtárak támogatásának koordinációs feladatát a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumában végzik, és az e feladat végrehajtására szánt pénzt (beleértve az Illyés Alapítvány támogatását is) központosítják. Remélhetően így a rendszer működni fog. Az OSZK ebben a rendszerben egy a többi könyvtár mellett, amilyen részfeladatra pénzt kap, azt végrehajtja. (Zárójeles megjegyzésként: a magyar államot így többszörös veszteség éri, hiszen a határon túli könyvtárak többé nem tekintik természetes feladatuknak az OSZK állományának a gyarapítását, amelyet a kapott könyvekért cserébe viszonznak abból a régióból, ahol működnek. Az OSZK gyarapítási kerete viszont évről-évre csökken, így a nem megszerzett magyar könyvek száma folyamatosan nő, gyakran még információ sincsen róluk.)

A határon túli magyar könyvtárak ugyanakkor természetes módon az OSZK-t keresik kéréseikkel, és a kiadók is, ha el nem adható készletük marad, az OSZK-nak adják azt. Az OSZK befogadta a Pro Hungaris Alapítványt is, így az adományokból összegyűjtött könyvanyagot osztja szét saját kapcsolatrendszerében.

Hova kerülnek a hangsúlyok?

Az elmúlt évtizedekben a nemzeti könyvtár hungarica dokumentációval foglalkozó osztályain öt különféle jellegű adatbázis jött létre: (1) a kora újkori retrospektív nemzeti bibliográfia munkálatai mellett nyilvántartjuk az 1801 előtt megjelent könyvek határon kívüli példányait; (2) épül a határon túli magyar vagy magyar vonatkozású kéziratok lelőhelyjegyzéke. Nyilvános adatbázisban on line elérhetők az információk a (3) a Magyarországon kívül a kultúra és a tudomány területén tevékeny személyekről, a (4) nem Magyarországon lévő, de jelentős magyar könyvanyagot őrző könyvtárakról, illetve (5) a nem a mai Magyarországon megjelent könyvekről és cikkekről (ezek az utóbbi időben persze lehetnek digitális formájúak is).

Az itt felsorolt adatbázisok csak leíró adatokat jelentenek, sajnos, egyre kevésbé kerül sor a megnevezett dokumentum beszerzésére. Az információk megszerzésében sokat segít a Klebelsberg ösztöndíjasok jelentéseinek hasznosítása, a dokumentumok helyett pedig gyakran – természetesen módon – másolatot szerzünk be.

A jövőben a hangsúly az információk minél teljesebb körének megszerzésére és elektronikus szolgáltatására esik majd. Ez azt jelenti, hogy a retrospektív nemzeti bibliográfiai munkákat kiterjesztjük a „hosszú 19. század”-ra (1801–1920) is, és ennek során a nemzeti könyvtárban nem található dokumentumokról lelőhely-információkat is rögzítünk. A hungarica bibliográfiai információ így a könyvek esetében szerves részévé válik a magyar nemzeti bibliográfiai rendszernek, kurrens és retrospektív értelemben is. A cikkeket tekintve ugyanez a bibliográfiai szolgáltatás alapja lesz egy egységes társadalomtudományi szakirodalmi adatbázisnak, amely ugyancsak folyamatosan nyomon követi a megjelenő irodalmat, illetve az egyes szakmai bibliográfiák, folyóiratrepertóriumok, helyismereti adatbázisok egybeolvasztásával visszamenőlegesen is épül. Az egyes nyelvterületeken Magyarországgal kapcsolatosan megjelent szakirodalom így ennek az egységes rendszernek lesz a része, ám minden külföldi hungaricumnak számító tétel külön jelzést is kap majd. Ennek segítségével ebből a szempontból külön is kérdezhető az adatbázis.

Ez a bibliográfiai szolgáltatásunk az egyik alappillére lesz a majd több intézménnyel közösen kialakítandó hungarika portálnak. A másik alapeleme ennek a tájékoztató jellegű honlapnak (hungarika portál) a Magyar Elektronikus Könyvtár gyűjteménye lesz. Nem egyszerűen az úgynevezett Hungarológiai Alapkönyvtár lesz így elérhető, hanem a határon túl keletkezett elektronikus dokumentumok is gyűjtő-könyvtárra lelnek.

Azt gondoljuk, hogy a magyar nemzeti könyvtár gyarapítása becsületbeli ügye minden kiadónak, minden alkotónak, aki a magyarokkal vagy a mindenkor Magyarországgal kapcsolatban létrehoz valamilyen sokszorosított dokumentumot. Minden rendelkezésünkre álló közvetítő csatornán keresztül kérünk tehát mindenkit, ne legyen áldozata korunk álpragmatikus szemléletének, és igenis áldozzon azért, hogy azoknak az áldozata, akik alapították, gyarapították és fenntartották ezt a gyűjteményt, ne legyen hiábavaló. Alapvetően információt kínálunk a jövőben, azt a lehetőséget, hogy tudhatnak egymásról a világ bármely sarkán (görbe sarkán) élő érdeklődők. Ehhez azonban meg is kell kapnunk ezeket az információkat.

A külföldi magyar könyvtárak gondja

A nemzeti könyvtár hungarológiai tevékenységéhez szervesen hozzátartozik a határon túli könyvtárak szakmai támogatása is. Sajnos, egyre inkább megszűnő, az eredeti helyükön – mondjuk ki – feleslegessé váló magyar könyvtárak elhelyezését kell megoldanunk. Ha a tulajdonos úgy dönt, hogy szűnjön meg, segítünk felszámolni. Alapelvünk a felszámolással kapcsolatban az, hogy a könyvtár csak ritkán maradhat egyben, illetve az, hogy magyarországi kiadványt lehetőleg ne hozzunk vissza Magyarországra. Az Országos Széchényi Könyvtár szívesen veszi, ha egyes intézmények irattáraikat neki adományozzák, illetve örömmel vesz át – a mindent-megtartás kötelezettsége nélkül – személyes hagyatékot, irattárakat is. A nyomtatott dokumentumokból a plakátokat, a magyar rendezvények meghívóit, más kisnyomtatványokat is megőrzzük, de a hagyatékot szétzedjük, dokumentumtípusok szerinti gyűjteményekben helyezzük el.

A nyomtatott könyvek és a folyóiratok esetében a helyi kiadványokból válogat az OSZK, és megtartja azt, ami nem került még a gyűjteményébe, vagy egyedi példány (szerzői ajánlással, különleges kötéssel stb.). Ami a nemzeti könyvtárnak nem kell, az lehetőleg

1. Maradjon országban belül, külön intézményben. Ez lehet a magyar közösségé, ha még van az illető országban ilyen. A fenntartást és a működtetést, esetenként a gyarapítást a magyar állam segítse.
2. Ha az illető országban van magyar tudományos kutató központ (Collegium Hungaricum), akkor a tudományos könyvanyag kerülhet oda is, a szépirodalom, illetve az ismeretterjesztő művek – ha nincsenek – maradjanak a magyar kulturális intézetekben (ha van ilyen).
3. Számos országban található magyar tanszék a helyi egyetemeken, amely tanszékek is örömmel fogadnak el könyveket (természetesen válogatva a felkínált anyagból).

4. Esetenként az alapvető kézikönyveket, a bibliográfiákat, a nagyobb monográfiákat, illetve a nem magyar nyelvű szakirodalmat szívesen veszik a számos egyetemen működő Közép-Európa Intézetek is.
5. Ritkán az egyes országok nemzeti könyvtárai is befogadnak magyar anyagot.
6. Ha már minden helyi intézmény elutasítja a könyvadományt, gondoljunk a Kárpát-medence új magyar egyetemeire, kutatási és kulturális központjaira. Gyakran érdemes a sort éppen ezek megkérdezésével kezdeni.
7. Ha már Magyarországon kívül nem találunk befogadó könyvtárat a magyar anyagnak, akkor érdemes – válogatva! – ismét Magyarországra hozni a könyveket. Itthon az új felsőoktatási intézmények, egyesületek már tudják, hogy a nemzeti könyvtárban érdemes érdeklődni használható könyvek iránt, de ez a lehetőség legyen az utolsó a megszüntetendő külföldi (főként nyugati) magyar – magán, illetve intézményi – könyvtárak számára.